

KULTURA A SZOCIALIZMUS ÉS KAPITALIZMUS KÖZÖTT FOLYÓ

IDEOLÓGIAI HARCBAŃ

A szocializmus és a kapitalizmus között folyó kikékithe-
tetlen harcban napjainkban egyre nagyobb szerepet játszik a
kultúra. Számos anyagi faktossal együtt embermilliók tudatá-
ra, magatartására és ezen keresztül tevékenységére gyakorol
döntő hatást. A szocialista személység fejlődése az ember
mindenoldalu képességeinek kibontakoztatása, mint a szocia-
lista társadalom célkitűzése most elsősorban a kulturális
fejlődés által gyorsítható meg.

I.

Korunk egyik sajátossága, hogy benne két nagy ideológia
- a szocialista és a burzsoá ideológia - áll szemben egymás-
sal és ádáz küzdelem folyik a ki kit győz le jegyében. Mint
ahogyan a világ, ugyanugy az ideológiai harc is nagy változá-
sokon ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Célja nem vál-
tozott, de jellege, formája igazodott a nemzetközi és társa-
dalmon belüli erőviszonyok alakulásához.

1945-től másfél évtizeden keresztül a politikai harcnak
megfelelően az ideológiai ellentétek is nyíltan jelentkeztek.
A hidegháborus politika a tőkés társadalmak által a szocia-
lista országokra kényszerített küzdőtér volt, ahol ráadásul

korszerű tudás kialakulásának sokszínű segítése stb. - ugyan kezdettől fogva jelezték a szocialista rendszer kulturát demokratizáló tevékenységének eddig soha nem látott társadalmi erejét, mégis az itt jelentkező fölény csak akkor vált valószínű problémává a tőkés világ számára, amikor a szocializmus sikerei a gazdaság, a jólét területén is meggyőzően jelentkeztek.

A szocialista ideológia és kultúra világméretű erősödését és saját problémáikat látva a kapitalista társadalom uralkodó körei, a tőkés világ szellemi irányítói szüntelenül újabb eszközöket és módszereket keresnek. Mivel a nyílt visszاسzorítás és a polgári ideológia diktálta burzsoá konfrontáció politikája az Európában kialakult új társadalmi-politikai feltételek közepette többé már nem érvényesíthető, egyre inkább erősödnek az ideológiai fellazításra irányuló tőkés kísérletek közvetettebb formái. Most elsősorban a kultúra segítségével igyekeznek ideológiai befolyásra szert tenni. Az imperializmus a történelmi defenzívából most a megváltozott körülményekhez alkalmazott kulturapolitikai erőfeszítésekkel próbálja kibontakoztatni a szocializmus ellen intézendő támadásait.

A mai burzsoá ideológusok egyre nagyobb számban ismerik el a régi ideológiai koncepcióik tarthatatlanságát és most azon fáradoznak, hogy valami újat, valami elfogadhatót hirdessenek meg. Legfőbb jelszavuk, hogy "mindent meg kell reformálni". A szocializmus helyett "demokratikus szocializmust" "emberarcu szocializmust", stb. hirdetnek meg. Ezzel együtt kerül megfogalmazásra a kultúra "átalakításának" koncepciója

még a játékszabályokat is igyekeztek minden esetben diktálni. A tőkés világ akkor ereje tudatában saját ideológiáját is nyíltan propagálta. Az ideológiai harcot nemcsak hogy elismerték, hanem annak megnyiltabb, legdrasztikusabb formáit művelték. Nem kell mást említeni, mint a különböző nyugatról sugárzott magyar nyelvű adásokat.

A világ azóta megváltozott, megvalósul a békés egymás mellett élés politikája, mint a szocializmus által a kapitalizmusra kényszerített nemzetközi küzdőtér, és az itt folyó küzdelem szabályait is egyre inkább a szocialista országok közössége határozza meg. Most egyszerre elavulttá vált az ideológia és az ideológiai harc.

A megváltozott körülmények hatására születtek meg a különböző ideológia ellenes kijelentések, az anti-ideológiai koncepciók. Ilyenek: az ideológiai harc elavultságának hirdetése, az ideológia végéről szóló elméletek, az ideológia önmaga megrontásáról terjesztett nézetek, nem kevésbé az, hogy az ideológiára csak a fejletlen országoknak van szüksége. Természetesen mindezt a tőkés országok sem gondolják komolyan, inkább csak nekünk, a szocialista országoknak ajánlgatják. Céljuk, hogy eltereljék a figyelmet a megváltozott formákban jelentkező ideológiai próbálkozásokról, azzal a hátsó gondolattal, hogy ha már nem rendelkeznek a "hazai pálya" előnyével, legalább a szabályokba szóljanak bele. Ajánlásaik között szerepel: minden társadalmi problémát meg lehet oldani hozzáértő adminisztrációval; a tudomány, a tech+

nika gyors fejlődése másodrangúvá tette az ideológiai-politikai harcot; nincs értelme időt fecsérelni mindenféle ideológiai vitákra, stb.

Az ideológiai harc elavultságáról terjesztett nézeteknek természetesen nemcsak a nemzetközi erőviszonyokban beállt változás az oka, hanem az is, ami az erőviszonyok változásával együtt járt, hogy a kapitalizmuson belül is kiéleződtek az ideológiai ellentétek. Amíg részükről hihető volt a kommunizmus gyors megsemmisítése, - lásd az 1946. évi "hires" fultoni programot - addig az ezt kifejező ideológia mögé alapvetően egységesen sorakoztak fel a tőkés világ különböző áramlatai. Amióta viszont kiderült, hogy a közvetlen esz-köz már nem alkalmazható, amióta a szocializmus bebizonyította, hogy egy sor társadalmi probléma hiteles megoldására csak ő vállalkozhat, azóta az addig egységes tőkés ideológia is részekre hullott, vesztett erejéből, sok helyen kényszerült átadni helyét a demokratikus és szocialista ideológiának. Ma a tőkés világ ideológiai arculata nemcsak a benne erősödő szocialista ideológiától mutat heterogén képet, hanem a polgári ideológián belül jelentkező számtalan áramlattól is.

A tőkés világ ideológiai és más társadalom-tudományokkal foglalkozó szakemberei számára az adott időszak tőkés világának tapasztalatai nagyon lehangolóak. L. Mumford már 1944-ben megjelent "Az ember helyzete" c. könyvében a következőket írta: "Az utóbbi 30 év tanuja volt a nyugati civilizáció aktív dezintegrációjának. A dezintegrálódó társadalomban a fel-

bomlás életforma lett és az összes meglévő dinamikus erők vagy az emberi lény lezüllesztését, vagy a fizikai megsemmisítés tényezőinek megsokszorozódását segítették elő."^x

Félelmük saját helyzetük vizsgálata alapján nem meglepő. Ahhoz, hogy megőrizhessék cselekvő képességüket, feltétlenül valami elfogadható eszmét és célt kell konstruálniuk. Ezek az erőfeszítések kifejezően jelentkeznek a kultúra területén is.

Az ideológiai világháborúban beállt változás nyomja rá a bélyegét a szellemi élet minden jelenségére, a kultúra minden megnyilvánulására. Ennek eredményeként egyre inkább tényné válik, hogy a kultúra területén, a szellemi élet folyamataiban is mind nagyobb mértékben a szocializmus határozza meg a cselekvés törvényeit, hogy az imperializmus egyre elkerülhetetlenebbül a lépéskényszer és az alkalmazkodási kényszer helyzetébe kerül.

A szocializmus politikai stabilitása, gazdasági fejlődésének kisugárzása megteremtette - mind befelé, mind kifelé - a szocialista kultúra növekvő hatásának feltételét, azt az alapot, ami a szellemi fölényen túl társadalom-politikai és anyagi bázisát is adja a szocialista ideológiának. A közoktatás és közművelődés területén hozott korábbi rendelkezések - általános tankötelezettség, az iskolák kapuinak megnyitása mindenki előtt, könyvtárak és művelődési házak építése, a

^x /L.Mumford. The Condition of Man., N. Y. 1944. p. 391./

is. Ennek a koncepciónak a lényege, hogy a kulturát kívül próbálják helyezni az osztályharcon, úgy kezelik, mintha annak semmi köze sem volna a társadalom politikai rendszeréhez, a különböző társadalmi formációkhoz. Meghirdetik azt a nézeteket, hogy az egyes nemzetek kulturájának más nemzet kulturájához való kapcsolódása nem függ a társadalmi berendezkedéstől, az uralkodó ideológiától, hanem abban a történelmi tradíciók, a kultúra nemzeti hagyományai játsszák a legfontosabb szerepet. Tudják, ha ilyen alapon meghirdetett programjuk megvalósul, az elvezet a kulturális izolációhoz, a szocialista országok között és feladva az ideológiai elveket a kulturális fejlődés olyan ellentmondásokkal telítődik, ami végül is politikai konfliktusokhoz vezet.

A megváltozott körülmények szinté szemléletesen nyomon követhetők a tőkés világ módszereinek változásán. Amíg régebben elégséges volt a szocializmust becsmérelni, problémáit egyoldaluan bemutatni, addig most már szükségét látják annak, hogy saját rendszerüket vonzónak mutassák be, hogy leplezzék saját kultúraellenességüket. A szocialista társadalmak kulturális haladásának hatása alatt már kényszerülnek különböző látszat reformokat végrehajtani, a nagyon sürgető demokratikus követelésekre kényszer engedményekkel reagálni. Így kerül bele pl. a nyugatnémet uralkodó osztály szótárába Heine és Brecht pozitív előjellel, vagy általában így kerül bele a burzsoá ideológia szóhasználatába a kulturális forradalom fogalma.

Ez a tény a szocializmus és a kapitalizmus között folyó kulturpolitikai harcnak is minőségileg új vonásokat kölcsönöz, sajátos megvilágításba helyezi a gyorsan fejlődő szocialista kulturák nemzeti és nemzetközi jellegét, pontosabban alapvetően meghatározza a kultúra területén végbemenő mozgások értelmezését, az egyes jelenségek értékelését.

II.

A békés egymás mellett élés politikája, mint korunk elkerülhetetlen szükségszerűsége megvalósul. Ezt ma már mindenki komolyan veszi. A burzsoázia mai vezetői viszont - mivel mást nem tehetnek - most a békés együttélés elvei alapján fejlődő nemzetközi kulturális kapcsolatokat kísérlik meg ideológiájuk exportálására felhasználni. Egyre világosabban kirajzolódik az a szándékuk, hogy az állami, félállami és un. magánszervezetek által különböző sikokon kifejesztendő sokrétű kulturális érintkezések révén új csatornákat tárjanak fel ideológiájuk terjesztésére. Szaporodnak az olyan kísérletek, hogy a kultúra eszközeivel fokozottan előrenyomuljanak és hogy a kulturális cserével, a kulturális együttműködéssel, idegenforgalommal, sporttal, stb. ideológiai fellazításra tegyenek szert. Az utóbbi években szaporodtak el a magánseminárium szervezések, a kis- és nagykonferenciák, a konzultatív jellegű eszmecserékre tett javaslatok, stb.

A tőkés országok kulturpolitikai erőfeszítéseiből kitűnik világosan az a szándék, hogy kulturális eszközökkel hatoljanak be ott, ahol csődöt mondtak a tőkés külpolitika egyéb módszerei. A "kultura" segítségével - "ártatlan mezben" - kívánnak a szellemi bizalom elnyerésére törekedni és a polgári ideológia, továbbá a szocializmustól idegen és azazal szemben ellenséges élet- és viselkedési módok számára talajt előkészíteni.

Az új taktikára való áttérésnek megfelelően új kulturális jelszavak honosodnak meg, jelezve a célhoz vezető ut változását. Nem a szembenállás kizárólagosságának hangoztatása kerül most előtérbe, hanem a békés egymásmellettiesség, egymásrautaltság, az un. kulturális verseny jelszavának hangoztatása. "Ki biztosít nagyobb demokráciát az eszmék szabad áramlásának?", "hol nagyobb a szellemi szabadság?", stb. így állítják fel a versenypontokat. Az Európai Biztonsági Konferencián is egyre javasolták az eszmék szabad áramlásának programját. Látszólag demokratikus mezben próbálják szabaddá tenni az utat a nem szocialista, a nem haladó eszmék számára is. Ebben a kérdésfeltevésben a demokrácia, a szabadság látszólag elveszti osztályjellegét, és miközben látszólag a haladás köntösét veszi magára, szinte teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy a társadalmi haladásban vannak eszmék, amelyek a visszahúzó erőket segítik. Haladásról beszélnek, de mást gondolnak.

A kultura demokratizálásának szocializmus által felvetett problémáját most úgy forgatják ki, hogy a demokratizá-

lás nem más, mint a szellemi termékekhez való hozzáférhetőség biztosítása, aminek mértéke egyszeri mennyiségekkel mérhető. Ki kínál fel többet és változatosabbat a szellemi fogyasztás számára, ezt tartják a demokrácia alapvető kritériumának. Az első hallásra szimpatikusnak tűnő programnak alapvetően két problémája van: az első a már előzőekben említett filológiai tartalom, vagyis az osztályszempont megkerülése; a második a fogyasztói szemlélet.

Ha a fogyasztás elsőbbsége az alkotással szemben megvalósul, ez végül is oda vezet, hogy maga a fogyasztás is elenségesen kerül szembe az alkotással. Továbbá, ha egy társadalom a szellemi termékeknek csupán fogyasztására rendezkedik be, akkor a tömegek gondolkodása, mérhetetlenül lelassul, elkerülhetetlenül a tunyasághoz, passzivitáshoz és a korlátozottsághoz vezet. Ha a társadalmi aktivitással szembekerül a fogyasztás, ha elsődlegességet élvez, akkor az ideológiailag a konformizmushoz vezet.

Ezt az állapotot jellemzi a tőkés világot vizsgáló Arnold Toynbee polgári gondolkodó és a végső következtetést így foglalja össze: "A modern nyugati társadalmat megfosztották az ideáloktól és a céloktól, s elvesztette az eleméntáris jó tulajdonságokat, például a becsületet... Mindez a nyugati civilizáció hanyatlását jelzi. A kapitalista világban a nemzeti érzés uralkodik, az esztelen fogyasztás kielégítésére irányuló kapzsi vágy, és az anyagi javak megnövelése az élet lelki oldalának vesztesége árán. És ha "a nemzetek felemelkedése vagy hanyatlása a család morális egységé-

től és az állam morális céljaitól függ, akkor ez is, az is már elérte a hanyatlás stádiumát Nyugaton."^x

A megoldást jelentő programot így fogalmazza meg: "szükségünk van új Szokrateszre, hogy felismerjük önmagunkat."^{xx}

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a saját országukon belüli ideológiai tevékenység. Itt is a kulturában oldott formák kerültek előtérbe. Terjed az olcsó szórakoztatás, a krimi, a szex, stb., mint burzsoá tömegkultúra, a "szolid" álarcába bujtatott társadalmi narkótikum. Pl. a tőkés országokban uralkodó fogyasztási felfogás, a mélységes ideológiai válság, példátlan erkölcsi züllés, a személyiség elidegenülése szintén arra kényszerítették a burzsoá ideológusokat, hogy az ember problémájának a burzsoázia érdekeinek megfelelő kidolgozásában aktivizálják erőfeszítéseiket és ezt sugározzák kifelé is a kultúra eszközeivel.

Alapvető ideológiai töltése ezeknek a "kulturális termékeknek" az apolitikusság, a politikai apátia, a társadalommal szembeni kritikátlanság, a konformizmus, stb. A hangzatos jelszavakkal tehát az a céljuk, hogy aláássák a szocializmus kulturális kisugárzó erejét és ugyanakkor saját kérdésfeltevésüket - mint haladó társadalompolitikát, mint békepolitikát és mint a megértés és együttműködés kifejezését-

x "Átélni a jövőt" c. könyv.

xx Arnold Toynbee Surviving the Future. London 41-42. o.

reklámozni. A verseny jelszavával így próbálják álcázni reakciós kulturpolitikájukat. Bizonyíték erre az is, hogy Genfben a szocialista országok valóságos kulturális értékek cseréjét javasoló előterjesztéseit minden eszközzel igyekeztek elutasítani.

Az ujonnan jelentkező elképzelések ideológiai tartalmának álcázására a hivatásos polgári szociológiát, filozófiát és antropológiát, azok kérdésfeltevéseit is magukévá teszik és megkísérlik az általuk képviselt ideológiát kulturpolitikailag könnyebben kezelhetővé és a tömegekre nagyobb hatást gyakorlóvá tenni.

Néhány burzsoá ideológus megpróbálja a szocialista kultúra ideológiai meghatározottságát úgy feltüntetni, mint ami akadályozza az individuumot abban, hogy személyi szabadságát kiterjeszthesse. "Csak a társadalomtól elkülönült individualizmus biztosítja a személyiség szabadságát", hirdetik meg az egyén számára követendő elvüket. Ezt a lehetőséget szerintük sem a gazdaság, sem a politika nem tudja biztosítani, csak a kultúra, mivel az független az előbbiektől. Programjuk elfogadása szellemi szegénységhez, a valósággal való szembeálláshoz, és tehetetlenséghez, az állandó oppozícióhoz vezetne.

A burzsoá ideológia elsősorban az általános szabadság problémáját és ezen belül az egyén belső szabadságát, a választás szabadságát ragadja meg és az erre adott burzsoá választ próbálja kulturális mezben elfogadtatni. Abból indul-

nak ki, hogy az emberek jelentős része a fejlődés mai szakaszában még ösztönösen cselekszik, hogy nem ismerik a fejlődés objektív törvényszerűségét, és így nem is követik azt, stb. azért mind gyakrabban hirdetik, hogy meg kell az embereknek adni, hogy akaratukat szabadon kinyilvánítsák.

Továbbá a polgári társadalom ideológusai azzal is tisztában vannak, hogy az emberek egy részének belső szabadságát hátrányosan befolyásolhatják, ha a tudatukra tudománytalan, mitológizált, vagy kispolgári-konformista nézetekkel gyakorolnak hatást. Ezért például vallási előítéleteket, babonákat, továbbá az önálló gondolkodáshoz és cselekvéshez, a felelősségvállaláshoz való kedv hiányát, a felelősség áthárítását a "vezetőségre", a közönségre, stb. propagálják kulturális eszközökkel. Az ilyen nézetek feltétlenül korlátozzák a társadalomhoz való tudatos, alkotószellemű kapcsolódás lehetőségét, az ember aktivitását és szellemi szabadságát.

Belső és külső okokra visszavezethető koncepciót dolgoztak ki éppen ezért az egyébként elkerülhetetlen változások értelmezésére. George Leonard amerikai szakember pl. a következőket írja: "A régi civilizáció élettelen burkának belsejében már megmozdul egy új civilizáció... Ez új szervezési mítoszokat, új értékeket és /mivel az értékek egyszerűen egy módját jelentik a viselkedés kódolásának/ új viselkedési módokat ígér. Ez az új civilizáció szokatlan formáit és érzéseit kínálja az egyéni öntudatnak és végső soron megváltozott politikai, gazdasági és társadalmi strukturákat von maga után. Mindamellelt nem annyira a világnak az embe-

riség általi átalakítását, mint inkább magának az emberiségnek az átalakítását hozza magával..."^x

Eltérjedt módja pl. a szabadság olyan propagálása, amikor a szabadság legfőbb ismérveként az anyagi gazdagságot teszik meg. Ennek eredményeként remélik többek között az egyes embereknél megnyilvánuló olyan negatív tendenciákat, melyek azzal kapcsolatosak, hogy a fogyasztási holmik világa olykor eltakarja a politikai és szellemi értékek világát. Azt remélik, hogy ez az egyén szellemi fejlődésének rovására a holmik fétiszizálásához, kultuszához vezet. Abból indulnak ki, hogy a "komfort filozófiája" bizonyos feltételek közepette az egyén szellemi elidegenülését eredményezheti; és ennek következményeként többek között a kommunista erkölcs különféle antipódusait alkotja.

Ezen tulmenően figyelembe véve a tudományos-technikai forradalom objektív követelményeit, a tőkés országok uralkodó körei az országon belül is fokozottan fordulnak a kulturális haladás olyan alapkérdéseire, amelyek történelmileg napirenden vannak és amelyek megoldásához a szocializmus már sikerrel fogott hozzá. Ilyenek a tudomány és művelődés területei, a környezet, az életmód, a szabadidő, stb.

Ezek az emberiség tényleges kulturális fejlődésével együttjáró problémák most az általános tőkés politika eszközévé válnak. Ezeknek a problémáknak megoldására tett szoci-

^x Adult Education, Washington, 1972. 3. sz. pp. 218-226.

alista erőfeszítések és ezek sikere leküzdhetetlen ellentmondást vált ki a polgári társadalmakban. A kérdést, hogy mire van szüksége az embernek, hogy emberként élhessen, hogy mind teljesebben realizálhassa emberi lehetőségeit, a szocializmus fogalmazta meg. A tőkés társadalom ideológusai a megoldást "az élet minőségének" javításában látják. A polgári ideológusok és politikusok által már régóta újra meg újra felvetett ama kérdést, hogy a gazdasági növekedési ráták és az anyagi fogyasztás mennyiben tekinthető a társadalmi haladás értelmének, most úgy válaszolják meg, hogy az élet minőségének emelése lehet az egyedüli cél és ez a minőség abban a mértékben növekszik, amennyiben az ember kulturális önmegvalósítása sikerül. A megoldást ajánló elképzeléseik között a kultúra egyre gyakrabban jelentkezik, mint a "jelenlegi technikai-gazdasági kultúra" viszonyai között jelentkező minden cselekvés tulajdonképpen értelme. Ezért az emberi szükségleteket és a "kulturát, mint kreativitást" nagyobb figyelemben kell részesíteni - vonják le a végkövetkeztetést -, amit azután mindenkinek ajánlanak.

Most mindent másod- és harmadsorba sorolva beszélnek kulturális szükségletekről, hirdetve a kulturának azt a polgári felfogását, hogy a technika, gazdaság és politika nagy rendszerei kifejezetten kulturális jelenségek. Ebből vonják le a végkövetkeztetést, miszerint a jelenkor sürgősen megoldandó problémái kulturális problémák, tehát növelni kell a kulturpolitikai erőfeszítéseket, kilátásba kell helyezni a kultúra demokratizálását.

A kultura ilyen polgári felfogásából, valamint a kulturális kapcsolatok előzőekben jelzett koncepcióiból, mint taktikai mozzanatokból épül fel a kapitalizmus egész kulturpolitikai stratégiája. A burzsoázia minden próbálkozása, a rész kérdések parciális megoldásai már sehol sem találnak egyértelmű fogadtatásra, már semmilyen hangzatos szövegek és reformok nem tudják eltakarni a tőkés rendszer kulturális válságát. A burzsoázia már képtelen arra, hogy eltakarja tehetetlenségét az egyre növekvő mértékben jelentkező kulturális ellentmondásokkal szemben. Ebből következik, hogy a burzsoázia kérdésfeltevése már önmagában is, a problémák megoldásának javasolt módja viszont mindig magán hordja a kapitalizmus ideológiájának jegyeit. Pusztá elfogadásuk már önmagában is behódolás a fellazítási kísérleteknek. Az imperializmus nemzetközi kulturális politikájának ilyen megfogalmazása, propagálása, szervezése és megvalósítására tett lépések arra szolgálnak, hogy az európai enyhülés viszonyai között folyó ideológiai osztályharcban megpróbálják megőrizni cselekvési mozgásterüket.

Abból kell kiindulni, hogy az igazi kulturáltság nem mérhető csupán mennyiségekkel, sem a külső környezetünk pusztá változásával, stb., hanem elsősorban önmagunkkal, önmagunk fejlődésével. A kultura végeredményben az emberi képességek, vágyak, érzések, stb., fejlesztése, vagyis az okos alkotóképesség mind nagyobb mértékű megjelenése. Ez adja a kulturális szint alapértékét. A kultura fejlesztése ezért nem más mint saját személyiségünk kialakítása, alkotó fejlesztése.

A szocialista kultúra igazi funkciója az ember emberré válásával függ össze. A szocialista kultúra tartalmával és eszközeivel erőt önt az emberbe, megteremti és megszilárdítja az egyén és társadalom érdekei közötti összhangot, megszünteti az embernek az emberrel és világgal való szembeállítását. A szocialista kultúra a kollektívizmus, humanizmus, szolidaritás, mint az emberi együttélés nemes vonásának megteremtése. Erről írja Marx: "az embernek az a képessége, hogy fájának összes erőt, az összes immanens emberi erőket kihozza magából, "csakis a történelem eredményeként" lehetséges."

III.

A szocializmus mai kulturális politikája - mint gyakorlat - abból indul ki, hogy a népek közötti kulturális kapcsolatok fejlődése az imperializmus és a szocializmus közötti ideológiai osztályharc közepette megy végbe. Ez a harc objektív folyamat. Ez a folyamat most azáltal tesz szert konkrét ideológiai tartalomra, hogy a szocializmus a világtörténelemre és a népek által a demokráciáért és haladásért vívott harcra egyre növekvő befolyást gyakorol.

Marx Engels: Korai Műveiből, p. 627. oroszul./

Most éles ideológiai harcban fejlődik ki az együttműködés a kulturális nemzetközi szervezetekben, és az államközi szerződések és egyezmények alapján fejlődő, a különböző társadalmi rendszerű államok közötti kulturális kapcsolatok is feltételezik ezt a harcot. Az egyre növekvő kapcsolatok most azzal a következménnyel járnak, hogy a gyakorlatban egyenesen és közvetlenül összemérésre és összeütközésbe kerülnek egymással a szocialista és a kapitalista világ kulturális teljesítményei, főként tudományos és művészi alkotásai.

Ilymódon a szocialista kulturális politika, mint gyakorlati tett a kapitalizmus és a szocializmus közötti kulturális kapcsolatok szabályozójaként, a kapcsolatokat szolgáló stimulánsként kerül alkalmazásra. A cél nem az, hogy elzárkózzunk, ellenkezőleg, az a fontos, hogy úgy építsük ki a népek közötti kulturális kapcsolatokat, hogy a kapcsolatok tartalmát fokozott mértékben a saját ideológiánk határozza meg. A békés együttélés elveinek szigorú betartása a szocializmusnak kedvez és csak ennek alapján lesz lehetséges a népek érdekeit szolgáló fejlett és tartós kulturális együttműködés.

A szocialista kultúra úgy bontakozik ki, mint a munkásosztály és a vele szövetséges osztályok és néprétegek kulturája. Mint ilyen, feltételezi a megalkuvás nélküli ideológiai harcot. A kulturában ma még tartalmánál és osztályjellegénél fogva két összeegyeztethetetlen ideológiai tartalom

áll szemben egymással. Ezért az "egységes világkultura" tézise - amelyet most ismét felmelegítettek - mélységesen el-
lenkezik a marxizmus-leninizmus által a nemzeti kérdésben
elméletileg általánosított történelmi tapasztalatokkal, és
a szocializmust építő gyakorlatunkkal. A marxista ideológia
fő célja és szerepe az ember szocialista szellemében való ne-
velése - átnevelése - azzal, hogy gondolati oldalról megte-
remti a feltételét annak, hogy a társadalmi élet folyamatai
mindegyikébe bevonja, és a komplex társadalmi fejlődés ered-
ményeként mindenki alkotó egyéniséggé válják. A kultura eb-
ben a folyamatban egyik oldalról eszköz, /életre serkenti
a gondolkodó, elmélkedő, alkotó stb. lényt/ másrészt ered-
mény is, mivel a kultura nem más, mint tudatos alkotó tevė-
kenység. Az ember utja a kulturához alkotó szellemű intellek-
tuális gazdagodás, alakulásában a személyiség harmonikus fej-
lődésében az új világ megteremtéséért folyó harc vállalásá-
ban, stb. fejeződik ki. Lenin szerint a kultura egyenlő az
alkotó és gondolkodó emberrel,

Jelenleg folyik a harc a kultura demokratikus és humanis-
ta örökségéért. Az itt folyó viták az ideológiai osztályharc-
nak egyik csomópontját képezik. Minek ki az örököse, minek
mi az értéke, ez ma az ideológiai harc alapvető problémájává
vált. A kérdést a szocializmus léte fogalmazta meg és ebből
is kitűnik, hogy a tőkés világ nem térhet ki az általunk
feltett kérdések elől. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az
itt folyó vitákat egyrészt a nacionalizmus terjesztésére
próbálják kihasználni, másrészt a kérdés felvetését ideoló-

giztikusnak ítélik és így a korszerűtlen elképzelések kategóriájába sorolják.

A szocialista kulturpolitikának abból kell kiindulni, hogy a polgári ideológiák ma már semmit sem képesek elérni a szocializmus és a szocialista kultúra általános rágalmaszása-
nak régi módszerével, a szocialista művészeti teljesítmények agyonhallgatásával és a szocialista tartalmu kultúra tagadásával. Ezért nem kell túlértékelni, hogy jelenleg már nem lépnek fel közvetlenül a szocialista kultúra, a művészet rágalmaszójának alakjában, - mint ahogy azelőtt tették - hanem elsősorban a látszat-objektivitás leplébe burkolózva hol discsérően, hol az aggódó, jóhiszemű javaslattevő szerepében jelennek meg. Eredményeink elismerésének végső célja, hogy hirtelt nyerjenek későbbi terveik megvalósításához.

Az osztályharc új feltételei között az imperializmus most arra kényszerül, hogy a szocializmusban végbemenő reális kulturális fejlődést tudomásul vegye. Emellett természetesen még sokféle kényszer hatása alatt áll. Az ellenfél a saját országában élő és a szocialista kulturákról objektív információt követelő humanista érzelmű erők nyomása alól sem tudja már kivonni magát. A szocialista kulturális forradalom eredményei merő rágalmaszásának síkján az ellenfél már nem képes erőit felsorakoztatni a szocializmus elleni harcban és saját országában nem képes azokat a humanista érzelmű erőket szellemileg sakkban tartani, akik már - éppen a megváltozott körülmények hatására - régen elfogulatlan képet alkottak maguknak a szocializmus kulturális világáról. Ebből adódik, hogy

rohamléptekben igyekeznek megismerni a szocializmus reális valóságát és elsősorban a szocialista kulturális fejlődés kutatásában sok mindent kívánnak rövid idő alatt bepótolni. Miközben ezt teszik, újra meg újra meghirdetik a konfrontációt, az alkalmazkodást, mint egyedül járható utat. Mentve a menthetőt, nem az agyonhallgatásban, hanem a kapcsolatok szélesítésén keresztüli fellazításban látják a megoldást.

E kényszer alatt állva, az imperialista körök lemondanak arról, hogy elvitassák nemcsak a szocialista országok népének tudatában, hanem a tőkés országokban élő haladó erők tudatában is annyira általánosan elismert kulturális vívmányokat, hogy azok tagadása számukra csak presztizsvesztést jelentene. Tehát tényadatok gyűjtésével foglalkoznak, összehasonlító elemzéseket végeznek, beszámolnak a szocialista művészetről és "tudományos" műveket irnak a változásról, teljesítik a haladó főiskolai tanerőknek és hallgatóknak azt a követelését, hogy a tantervbe vegyék fel a szocialista országok szellemi életéről szóló tájékoztatást. Ez a "kulturális" tájékozódás bár kényszer hatására történik, korántsem az objektív kutatás érdekében, hanem szerves alkotórészeként az ideológiai fellazításra való felkészülésnek.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a kultura területén folyó harcban már végérvényesen csatát nyertünk volna, hanem csak a lehetősége van meg a szocialista ideológia térhódításának. A kínálkozó alkalmat okos, céltudatos munkával kell kihasználni.

IV.

A kultura területén folyó ideológiai harccal kapcsolatban tehát látni kell, hogy itt a harc nem egyszerűen a kulturáért folyik, hanem az csak hordozója a két társadalmi rendszer között folyó ideológiai küzdelemnek. Ma ebben a helyzetben nincs a kultura területén egyetlen esemény sem, ami ebben az ideológiai harcban ne játszana valamilyen szerepet.

Az általános kulturális fejlődésnek a szocialista kultura kialakulása egy olyan fejlődési szakasza, amelyet nem lehet elkerülni. Ezen belül a fejlődés mai szakaszát az jellemzi, hogy nem egy-egy országra jellemző folyamat csupán, hanem a testvéri országok egész rendszerét fogja át, és hatósugara nemzetközi jelleget ölt. A szocialista kultura fejlődése egyre inkább meghatározza az emberiség jelenlegi fejlődésének intellektuális arculatát.

A kulturális politika kapcsán is abból kell kiindulni, hogy az ideológia a legélesebb szellemi fegyver, alkalmazásáról egyetlen osztály sem mondhat le. Régi igazság - nemcsak elméleti, hanem gyakorlati is -, hogy a forradalmi osztály egyetlen pillanatban sem mondhat le a forradalmi ideológiáért folyó harcról. Az ideológiai harc megjelenési formája viszont megszámlálhatatlan variációban lehetséges, attól függően milyen egy osztály belső pozíciója, tevékenységének nemzetközi körülményei, stb. A cél viszont mindig a tömegek megnyerése.

Ma már nemcsak a marxisták fogadják el azt az igazságot, hogy korunkban minden lényeges nagy társadalmi harc kimenetele a legszorosabban függ a nagy embertömegek viselkedésétől, hanem a polgári politikusok is. A politikai tudatosság egyre inkább minden társadalmi mozgás alapvető meghatározójává válik, mind pozitív, mind negatív értelemben. A műveltség fejlődése, az adott technika - nyomtatás, mozi, televízió, stb. - egyre inkább lehetővé teszi, hogy az ideológiák terjesztése is kiterjedjen és hatékonyságában növekedjen országhatáron belül és kívül. Nem az ideológia terjesztése válik kérdésessé, hanem inkább az ideológia hordozóinak megválogatása.

Az imperializmus a kulturpolitikában most ugyanugy, mint a belpolitikában és külpolitikában igyekszik az adottságokhoz alkalmazkodni. A szocialista országok és a vele szövetséges demokratikus és haladó erők megjelenése és megerősödése Európában egy új történelmi szituációhoz vezetett. Európa, amely a múltban két világháború kiindulópontja és az imperialista hatalmak által a világ újrafelosztásáért vívott harc fő hadszíntere volt, a szocializmus javára megváltozott erőviszonyok következtében manapság az államok és népek közötti békés kapcsolatok, valamint a társadalmi élet legkülönbözőbb területein való termékeny együttműködés fejlődésének színterévé válhat. Az imperialista erők ezt a történelmi tényt mindenképpen számításba veszik, de belőle a lehető legnagyobb hasznot akarják huzni. Alkalmazkodnak az új helyzethez, ez azonban a tőkés rendszer lényegén semmit sem változtat. Sőt, egyidejűleg még mindig vannak befolyásos imperialista körök, amelyek a

békés együttélés politikájával mind gyakorlatilag, mind elméletileg-koncepcionálisan aktív ellenállást szegeznek szembe és megkísérlik, hogy a szocializmus megsemmisítésére irányuló régi célkitűzéseiket részben a régi eszközökkel, részben pedig az imperialista politika "új" változásai révén keresztülvigyék.

A problémái megoldására a burzsoázia már nemzetközileg is megindította a szervezkedést. 1970-ben Torinóban létrehoztak egy CIDAS /Cselekvési és Kutatási Dokumentációs Központ/ nevű "kulturközpontot". Első céljuk egy nemzetközi kongresszus összehívásának előkészítése volt, amelynek felhívásában többek között ez szerepel: "A kongresszus nyitva áll bármilyen nem-marxista eszmeáramlat számára, amely kizárólag a kultura problémáival kapcsolatos és amely kívül áll minden sémán és politikai párton". A megjelölt két legfontosabb vitatéma: "A kultura hanyatlása és a kultura megújítása" volt.^{1/}

A torinói kongresszusnak végül is egyetlen mondanivalója volt: a szocialista kulturális haladás bírálata. A marxizmus, a szocialista kultura bírálói sorában ott találni két akadémikus, Eugen Ionesco és Gabriel Marcel nevét, továbbá Giuseppe Berto olasz prózaíró, Hans Habe svájci író-újságíró, Frederico Deloffre párizsi filológus professzor, Julius Evola az olasz jobboldal főideológusa és mások nevét. Az elfogadott kiáltványban ilyen kijelentések olvashatók: "A kultura jelenlegi válsága egyrészt belső hanyatlásból, másrészt abból származik, hogy a kultura hangszerré változott a marxista

karmesterek kezében". "A világkultúrát meg kell menteni, mert a marxisták fogságában van."^{2/} Ilyen és hasonló vélemények hangzottak el, szinte minden felszólaló szájából is.

Sokan abba a tévedésbe estek a marxista gondolkodók közül is, hogy ennek a nemzetközi szervezkedésnek - tartalmát és formáját tekintve egyaránt - nem kell különösebb jelentőséget tulajdonítani, hiszen ez nem volt más mint rossz, és kevésbé rossz spekulatív filozófusok összeverődése. Ha azonban ezt az összejövetelt a nemzetközi ideológiai harc összefüggésében vizsgáljuk, amely jelenleg a kultúra területén éleződött ki, akkor világossá válik, hogy itt az összejövetel középpontjában nem az elmélkedés állt, hanem a cselekvés előkészítése. Ez még akkor is igaz, ha a felszólalók kivétel nélkül valamennyien az antikfilozófiára, vagy a skolasztika nagyjaira hivatkoztak.

A torinói kongresszuson hatásos új formula is született, a "konzervatív forradalom" frazeológiája. A CIDAS totális háborút hirdetett a szocialista kultúra ellen, erre szólította fel a világ értelmiségét is. A felhívás ugyan visszhang nélkül maradt, de ez és a kongresszus létrejöttének ténye mégis megmutatta, hogy a burzsoázia komolyan veszi a kultúra területén folyó harcot.

1/ 2/ CIDAS Intelletuali per La liberta. Atti fel primo congresso Internazionale per la difera della cultura. Torino.

x x x

Mindent összevetve: a szocializmusban végbemenő általános és ezen belül a kulturális fejlődés, annak nemzetközi hatása arra készteti a tőkés világ vezetőit, hogy kulturális területen folyó osztályharcra is hatékonyabban alkalmazkodjanak. Ez azonban nem téveszthet meg bennünket. Az ellenfél arra spekulál, hogy elhanyagolhatjuk, vagy késve végezzük el a kulturális élet fontos területeinek szigorú elvi, ideológiai alapon történő átgondolását. Azt remélik, hogy idejében megragadhatják és befolyásolhatják a kulturális területen megérlelődő fejlődésfolyamatokat és kérdésfeltevéseik által eltérhetnek bennünket a marxista-leninista kulturpolitikától. Éppen kulturális téren remélik az elvhűség meglazulását, ami által elsőfokon - de csak elsőfokon - ideológiai behatolásokat érhetnek el.

Az ideológiák közötti harc elkerülhetetlen. Az egyik neves amerikai politikus a két vilárendszer tényéből, mint realitásból kiindulva mondotta a következőket: a mai nemzetközi körülmények között a tőkés társadalmaknak abból kell kiindulni, hogy a szocialista országok partnerek a külpolitikában, ellenfelek a politikában és ellenségek az ideológiában. Ezzel a meghatározással teljes egészében egyet lehet érteni. Az európai enyhülés viszonyai között ebben mutatkozik meg a szocializmus és a kapitalizmus között folyó osztályharc egész dialektikája.

Elvhűség, kompromisszumok nélküli következetesség, ideológiai éberség, ennek a harcnak most fontos fegyverei. Az itt megoldandó kérdések napirendre tűzését nem diktálhatják sem divatok, sem külső "jóakarók", hanem csakis a saját fejlődésünk, az osztályharc törvényei. Miközben tesszük, amit tennünk kell, igényünk a mindenki általi elismerés!

A kulturtörténeti fejlődésnek ilyen alapon való megközelítése, különösen a két évtizedes fejlődés divergenciájának feltárása alapján nyílik meg a lehetősége a tőkés országokkal való kulturális együttműködésnek. A békés egymás mellett élés elvének megvalósulása, a nemzetközi enyhülés légköre és az elvi tisztánlátás együttesen adják a kulturális együttműködés feltételét azzal a tudattal és szándékkal, hogy mi ádáz ideológiai harcunk vagyunk részesei.

Tudjuk a "játék" kétkapura megy, lehet gólokat kapni és kell gólokat lőni. Ebben a harcban a nem kellő figyelem, az ellenfél lebecsülése, a könnyelműség potyagólokhoz vezethet. Ellenfeleink erre spekulálnak. A hazai pálya, a nagyjából általunk diktált szabályok adják a győzelem objektív feltételét. Ennek tudatában kell ezt az ideológiai küzdelmet a kultúra területén is folytatni.